

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Antal Tamás

Blazovich László: A középkori európai város és jogélete.

Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017, 133 o.

Mindig szakmai öröm, ha az olvasó olyan kiadványt tarthat a kezében, amellyel a hazai történeti tudományosság a nyugati áramlatokhoz kapcsolódhat. Ehhez megfelelő témákra és szerzőkre van szükség, amik és akik által a nemzetállamok történelmén átívelő öszszegzés vagy alapkutatózás valósítható meg. Akár a közép- és koraujkori, akár az új- és modernkori városok működését – mint összehasonlító témát – tesszük vizsgálat tárgyává, mindig reveláció erejű részletekkel gyarapszik az ismeretünk a társadalmiság e meghatározó szegmenséről mind a gazdaságtörténet, mind a politikatörténet oldaláról tekintve. Blazovich László új könyve az európai városövezeteket ezúttal nem csak geográfiai vagy kereskedelmi szempontokból mutatja be, hanem jogtörténeti vonatkozásban is teszi azt. Blazovich László számos művében érintette már e tárgykört, elsődlegesen a kárpát-medencei városiasodást állítva a kutatásai középpontjába, most pedig összefoglaló kitekinésre vállalkozott a közös jogi örökség bemutatásához.

A *középkori európai város és jogélete* című könyve elsősorban a korszerű német szakirodalom feldolgozásán alapul, kiegészítve az évtizedek alatt kimunkált saját, önálló tudományos eredményekkel – elsődlegesen Buda, valamint az alföldi városok jogának elemzésével – s az abból létrejött tudáskincssel. A művében ekként szintézisre törekedett, arra tett eredményes kísérletet, hogy beillesse a hazai jogintézményeket az európai folyamatokba, amelyek a kiváltságolt városok sokszínűsége és változatos elhelyezkedése ellenére határozott történeti kontúrokat mutatnak. Mindez igaz Sopronra is.

E kötet bizonyítja, hogy jogi megközelítésben a középkori város és polgárai életét a kiváltságok (privilegiumok) és a városkapcsolatok határozták meg. A kiváltságok általában három területre irányultak: léteztek közjogiak, gazdaságiak és magánjogiak. Az első kettő tartalma, ha kellő fejlődési fokra emelkedett, hozta létre a harmadikat. Közjogi szempontból a kiváltságlevelek kibocsátójának mivolta az egyik főkérdés, aki lehetett a német, a francia, a magyar – vagy általában a regnáló – király. Ekkor az országos vagy birodalmi rendiségbe (*Reichsrecht*) tagozódott be a város. Ha a tartományi fejedelem adott előjogokat, akkor pedig a település a tartományi rendiségbe (*Landrecht*) illeszkedett. Ezek közös fundamentuma az önkormányzatiság tágabb vagy szűkebb, de a környezetétől mindenképpen eltérő jogi tartalmú biztosítása volt. Ez többnyire a városi magisztrátus (tanácsnokok, fertálmesterek, jegyzők, kapitányok, bíró, polgármester) választásában, a belső közigazgatás és bíraskodás önállóságában, továbbá a helyi rendeletalkotásban (*Willkürrecht*) nyilvánult meg helytől s időtől függően, részben eltérő intézményekkel. A modern települési önkormányzati autonómia történelmi gyökerei ezek, amelyek funkcionálisan és jogilag is különböznek a territorialis alapú (vármegyei, kerületi, grófsági, vajdasági) önkormányzati megoldásoktól.

A gazdasági jellegű privilégiumok a városok társadalmi szerepéből fakadtak: a középkori városok teljes jogú polgárai gyakran kézművesek voltak, akik céhekbe vagy ún. gildékbe tömörültek, amelyek a szakmai autonómia szervezeti kereteit jelentették az azonos ipart vagy kereskedelmet folytatók számára lényegében a mai korporatív kamarák előzményeiként, még összetettebbé formálva a városok belső, elő jogát. A gazdasági kiváltságok legfontosabb elemei mindenképp az egyösszegű adózással, a piac- és az országos vagy regionális vásártartással, továbbá a távolsági kereskedelmi előjogokkal függtek össze, ennek eredményeként számos *civitas*-ban a pénzgazdálkodás hamar magas fokra emelkedett, sőt Itáliában megjelent a váltó – mint forgatható értékpapír – a későbbi tőkés gazdasági rendszer előfutáraként értelmezett „hosszú” 13. században.

A felemelkedő vagyonos polgárságnál megnőtt az igény a tulajdon tárgyai feletti szabadabb rendelkezési jog kialakítására is, ami a magánjogi származékos kiváltságokat hozta létre az élők közötti jogügyletekben és az öröklési jogban. A hagyományosan kötött feudális dolog- és birtoktípusokat felváltotta a szerződési és a végrendelezési szabadságból eredő, férfiakat és nőket is megillető teljesebb rendelkezési jog a tulajdonjogon belül, amiből hosszú távon, a 18–19. század fordulójára a modern polgári tulajdon fogalma alakult ki. Az utóbbi gyökerei tehát nem a glosszált római jogra vagy a *ius communé*ra nyúlnak vissza, hanem az újkori európai városfejlődés, illetve a felvilágosodás magánjogi ágából nőttek ki. A magánjogi intézmények pedig a mindennapi életet jelentik.

Említettük a városkapcsolatokat, a tárgyalta jogtörténet másik meghatározó jelenségét is. Ennek lényege a jogi transzferben öltött testet, miszerint egy-egy kiemelkedő státuszú város a saját jogrendszerét nemegyszer exportálni tudta, minek következtében a befogadó – megfelelő ellenszolgáltatásért – egy kész jogrendszert vehetett át részben vagy egészben annak minden előnyével. A leányvárosok így az anyavárossal jogcsaládot alkottak, amelyek segítették a fejlett, kimunkált jogintézmények földrajzi elterjedését. A jogi összefonódást még mélyebbé tette, ha a leányváros bíróságától az anyaváros törvényszékéhez lehetett bizonyos ügytípusokban fellebbezni. E vonatkozásban a legmeghatározóbb német városok Magdeburg, Lübeck, Freiburg, Kiel és Speyer voltak – a magdeburgi *Stadtrecht* hatását például még Kijevben és Novgorodban is kimutatták! –, Magyarország tekintetében pedig a bécsi, a pozsonyi s a budai jog vált mértékadóvá. Ezeket egészítették ki a nagyobb szokásjogi gyűjtemények, a jogtükrök (*Spiegels*), amelyek ugyancsak hatottak a keletkezési helyüktől messzi vidékeken, akár ezer kilométer távolságban is (pl. Erdélyben).

A külkapcsolat azonban más köteléket is létrehozhatott: a városszövetségeket s azok önálló joganyagát. A rövid életű 13. századi rajnai szövetséggel párhuzamosan kialakult a svábföldi, valamint legjelentősebbként a Hansa-szövetség, amelyek már nemzetközi kereskedelmi együttműködésen alapultak az addigi helyi jellegű gildéket meghaladva. A Hansa középpontja jogi értelemben Lübeck volt, de geográfiailag Helsinkiig és Stockholmig terjedt északi irányban. A 13. században a hasonló kereskedelmi keretek még Észak-Itáliában, Champagne-ban és Németalföldön hoztak létre kiterjedt merkantil hálózatot, miáltal a legvárosiasodottabb régiókká fejlődtek a vén kontinensen, ugyan-

akkor az angliai városhálózat eredetére – ami létezését már az 1086-ban szerkesztett *Doomsday Book* is egyértelműen bizonyítja – nézetünk szerint mindez nem ad meggyőző magyarázatot.

A társadalmiság mellett az ember mindenkori világgépének fontos formálója a vallás, Európa-szerte a keresztény egyházak, a kereszténység felekezetei. A szakrális alapú etika jelenléte a mindennapokban azt eredményezte, hogy az egyházi jogintézmények legalább annyira karakterisztikussá váltak a kultúrában is emelkedő polgárság életében, mint a világiak. A két jogrendszer párhuzamosan létezett, s ez még színesebbé tette a reneszánsz jogi gondolkodást, valamint fokozott együttműködésre készítette a mindenkori földesurakat s a városuk közjogi és egyházi szerveit. A helyi klérus kinevezésének, megerősítésének vagy választásának jussa az egyik leglényegesebb kiváltsággá nőtte ki magát az évszázadok alatt nem csak a főpapi (püspöki, érseki) székhelyeken, hanem a kisebb plébániákon, egyházközségekben is („magánegyház”, *Eigenkirche*).

A fentiek alapján könnyen ráismerhetünk a középkori Sopron jellegzetességeire is. Ugyancsak római előzmények (*Scarbantia*) után az Árpád-korban virágzott fel, ami éppen egybeesik a közép- és nyugat-európai városok felemelkedésének intervallumával. Az ispánsági favázas sáncvárat – ami a római romokon jött létre – 1125 körül már mint lényeges határvédelmi erősséget említette az első írásos forrás, majd a lakosság sokasodott, és a városiasodás a 12. század végén felgyorsult. A várhoz esperesség is tartozott. III. Béla a heiligenkreuzi ciszterci apátságának szabad sóárusítást engedélyezett a városban, majd német hospesek és johanniták települtek be, az utóbbiak hiteleshelyet (káptalant) is működtettek, a 13. század közepére pedig megérkeztek a ferencesek, akiknek első írásos említésével 1278-ban találkozunk. Miután lakói a csehekkkel és a tatárokkal szemben többször bizonyították a magyar királyhoz való hűségüket, Sopron 1277-ben szabad királyi városi rangra emelkedett. Közben, a 13. század második felében az addigi védművet, a fa- és földsáncot kőfalrendszer váltotta fel, akárcsak a németországi korabeli nagyvárosokban. A gazdasági és kereskedelmi viszonyok szintén fejlődtek: 1402-ben Luxemburgi Zsigmond árumegállító jogot adományozott Sopronnak, míg a helyben termelt javak közül jutott kivitelre borból, marhából, juhból, halból, mézből és viaszból. A német ajkúak betelepülését a királyi engedélyek ugyancsak segítették, minek következtében a 14. században a magyar lakosság egyre inkább háttérbe szorult a város magisztrátusában és közigazgatásában, amelyhez egyébként saját kancellária s levéltár is tartozott.

Jogi tekintetben Sopron német jellegű európai várossá fejlődött a rendi kor delelőjére. Ha képzeletben kiemelnénk a földrajzi helyéről és Közép- vagy Nyugat-Németországba tennénk át, zavartalanul működne tovább, s nem különbözne érdemben azoktól a városoktól, amelyek attribútumai a szóban lévő könyvben olvashatók. Miután Blazovich László tömör és rendkívül tartalmas összegzését adja a fent röviden sommázott társadalmi alrendszereknek, annak, miként váltak az egyedi, a kőfalakon belül született városi jogok a rendiség korának önálló jogrendszereivé, a konkrét források hiányában még nem ismert intézményi megoldások Sopron esetében is hitelesen egészíthetők ki a kötetben foglalt fejtegetések alapján.

E könyv jelentőségét fokozza, hogy általa egy új sorozatot indított útjára a Szegei Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának jogtörténeti műhelye *Fundamenta Fontium Iuris Historici* címmel, Balogh Elemér és Homoki-Nagy Mária sorozatszerkesztésével, ahol korábban olyan tudósok működtek s publikáltak hasonló témákban, mint Iványi Béla, Bónis György, Maday Pál, Both Ödön és Ruszoly József. *Tolle, lege!*

Sulyok Gabriella: Zuhanó felhő. Tus, kréta, 2006